

Handleiding SIK-lijst

Deze handleiding geeft tips voor observaties en voor vragen die je kunt stellen bij het invullen van de SIK-lijst.

Deel 1: De ouders

1. Erkenning van problemen

- a. Erkenning door KOPP-ouder van psychische en/of verslavingsproblematiek:
 - Geef eens een omschrijving van uw problemen of klachten.
- b. Erkenning door partner van psychische en/of verslavingsproblematiek:
 - Omschrijf kort wat de problemen of klachten van uw partner zijn.

2. Invloed van problemen van ouders op kinderen

- a. Kennis bij KOPP-ouder over de invloed van de ouderlijke problemen op de kinderen:
 - Weten uw kinderen van uw problematiek?
 - Wat heeft u erover verteld?
 - Wat merken uw kinderen van uw problematiek?
 - Welke belemmeringen ervaart u door uw problematiek in de opvoeding van uw kinderen?
- b) Kennis bij de partner over deze invloed:
 - Welke invloed hebben de psychische en/of verslavingsproblematiek van uw partner op de gezinssituatie?
 - Hoe reageren de kinderen op deze situatie?
 - Wat komt er allemaal bij u terecht als uw partner niet in staat is om taken te vervullen?
- c) Kennis bij de ouder(s) over mogelijkheden om kinderen te ondersteunen:
 - Weet u dat er informatiemateriaal voor kinderen beschikbaar is over dit onderwerp, zoals websites en brochures? En heeft u die gebruikt?
 - Weet u of uw kinderen met anderen praten over de problemen?
 - Komen uw kinderen voldoende toe aan ontspannende activiteiten?
- d. Gebruik van hulpverlenings- en ondersteuningsmogelijkheden:
 - Schakelt u hulp in als het thuis allemaal niet naar wens verloopt?
 - Zo ja, welke hulp en van wie?
- e. Praten met de kinderen over de ouderlijke problemen:
 - Hoe heeft u de problematiek aan de kinderen uitgelegd?
 - Heeft u daarbij rekening gehouden met het begripsvermogen van uw kinderen?
 - Stellen de kinderen vragen over uw problematiek?

Bron: Projectgroep Kinderen van Ouders met Psychiatrische Problematiek VO-SPV Hoge School Utrecht, mei 1995. Herzien door: Projectgroep KOPP RIAGG Helmond/IPZ Helmond, juli 1996. Herzien (2010) door: Beijers, F. (Riagg Zuid Roermond), Bellemakers, T. (Centrum Maliebaan Utrecht), Senders, A. (Prezens GGZ in Geest Amsterdam), Veldhoen, N. (Verslavingszorg Noord-Nederland Friesland). Herzien voor de richtlijn KOPP voor jeugdhulp en jeugdbescherming (2014) door: Meije, D., Zanden, R. van der, Meeuwissen, J.A.C. (Trimbos-instituut).

3. Gezinsinteracties

- a. Communicatie binnen het gezin:
 - Welke activiteiten ondernemen jullie samen?
 - Waarover spreekt u met de kinderen (bijv. school, hobby's)?
 - Hoe gaat u ermee om als kinderen problemen of verdriet hebben?

- b. Relatie tussen de ouders:
 - Praat u met elkaar over de ouderlijke problematiek?
 - Waarover spreken jullie nog meer?
 - Hoe ondersteunen jullie elkaar?
 - Hoe is de sfeer?
- c. Mate van stabiliteit in de gezinssituatie:
 - Hoe ziet jullie dag- en weekindeling eruit?
 - Wat zijn de vaste afspraken over tijden om te eten, slapen e.d.?
 - Hebben jullie opvangmogelijkheden voor de kinderen als dat nodig is?
- d. Toegankelijkheid voor derden binnen het gezin:
 - Hoe zijn de contacten met andere mensen?
 - Bij wie kunt u buiten de familie terecht voor steun en hulp?

4. Ouderrol

(De volgende aspecten kun je ook observeren)

- a. Emotionele betrokkenheid:
 - Hoe uit u uw gevoelens tegenover uw kinderen?
 - Kunt u zich inleven in de gevoelens/behoefte van uw kinderen?
- b. Liefdevolle bejegening:
 - Hoe laat u merken dat u om uw kinderen geeft?
 - Knuffelt of stoelt u met uw kinderen? Hoe reageren zij daar op?

Observeer als dat mogelijk is wat u ziet in het contact tussen ouder en kind. Hoe maakt het kind contact: terughoudend of vrij?

- c. Invoelend vermogen:
 - Waarin verschillen uw kinderen?
 - Heeft u een idee wat uw kinderen specifiek in deze leeftijdsfase nodig hebben?
 - Heeft u er behoefte aan meer te weten te komen over de ontwikkeling van kinderen?
- d. Geduld:
 - Bent u geneigd om snel dingen van uw kinderen over te nemen? (Wat observeer je?)
 - Kunt u kalm blijven als u boos/geïrriteerd bent?
 - Verliest u wel eens uw geduld, wat doet u dan?
- e. Structuur bieden:
 - Welke huisregels en afspraken zijn er thuis?
 - Welke straffen en welke beloningen gebruikt u in de opvoeding van uw kinderen?
 - Zijn u en uw partner het meestal met elkaar eens over opvoedingszaken? Hoe gaan jullie om met verschillen over opvoedzaken? Hoe reageren uw kinderen hierop?
- f. Leiding geven:
 - Lukt het om uw kinderen aan de huisregels en afspraken te houden? Hoe doet u dat?
 - Hoe gaat u in het gezin met meningsverschillen om?
- g. Rekening houden met de leeftijdsgebonden mogelijkheden van het kind:
 - Wat vindt u leuk om met de kinderen samen te doen?
 - Welke taken hebben uw kinderen in huis?
 - Wat zijn de behoeftes van uw kinderen in hun specifieke leeftijdsfase?
 - Observeer of er sprake is van parentificatie, wat betreft het overnemen van ouderlijke taken en wat betreft de emotionele belasting.
- h. Goed voorbeeld zijn:
 - Op welke manier imiteren de kinderen u?
 - Op welke wijze wilt u een goed voorbeeld zijn voor uw kinderen?
- i. Continuïteit in zorg bieden:
 - Hoe regelt u opvang voor de kinderen als u er zelf niet bent?
 - Wie kunt u inschakelen als er hulp nodig is?

- j. Voorspelbaar zijn:
 - Laat u uw gezinsleden weten waar u bent gedurende de dag?
 - Hoe reageert u op de kinderen als iets u irriteert?
 - Hoe gaat u om met straffen? Waarschuwt u bijvoorbeeld van tevoren?

5. Ouderrol van de 'andere ouder'

- a. Mate van welbevinden:
 - Hoe voelt u zich in deze situatie?
 - Hoe gaat het slapen, eten en rusten?
 - Welke activiteiten onderneemt u voor zichzelf?
- b. Beschikbaarheid:
 - Hoe ziet uw dag, week en weekend eruit?
 - Zijn de kinderen vaak alleen of met de KOPP-ouder thuis?
 - Wie brengt de kinderen naar bed, wie eet met ze en wie brengt ze naar school?
 - Praat u met uw kinderen over de situatie?
- c. Structuur bieden:
 - Welke huisregels en afspraken zijn er in het gezin? Is er naar uw mening voldoende structuur/ regelmaat?
 - Welke straffen en welke beloningen gebruikt u in de opvoeding van uw kinderen? Hoe gaat u om met grensoverschrijdend gedrag van de kinderen (blijven waarschuwen, time-out, schreeuwen, slaan etc.)?
 - Zijn u en uw partner het meestal met elkaar eens over opvoedingszaken? Hoe gaan jullie om met verschillende meningen over opvoedzaken?
- d. Goed voorbeeld:
 - Op welke manier imiteren de kinderen u? Hoe reageert u daarop?
 - Op welke manier wilt u een goed voorbeeld zijn voor uw kinderen?
- e. Continuïteit in zorg bieden:
 - Bent u regelmatig thuis en is er daardoor regelmaat in het dagelijks leven?
 - Hoe zorgt u voor continuïteit in zorg voor de kinderen?
 - Hoe reageren de kinderen op wisselingen van verzorgers?
- f. (Compenserende) activiteiten aanbieden:
 - Welke activiteiten onderneemt u met de kinderen thuis en buitenshuis? Hoe reageren uw kinderen daarop?

Deel 2: Het kind

Bekijk bij de onderwerpen hieronder of je de vragen aan het kind zelf of aan (een van) de ouders stelt. Dit hangt onder andere af van de leeftijd van het kind. Uit ervaring blijkt dat je bij kinderen tot ongeveer 6 à 8 jaar de vragen het beste aan (één van) de ouders kunt stellen. Oudere kinderen kunnen de vragen zelf beantwoorden. Bij voorkeur zie je de kinderen bij het invullen van de vragenlijst, maar soms is dat door omstandigheden niet mogelijk.

6. Algemene indruk van het functioneren van het kind

Deze items spreken voor zich.

7. Zicht van het kind op de problemen

- a. Heeft het kind de juiste informatie over de problemen van de ouder (afgestemd op de leeftijd)?
 - Vertel eens wat er volgens jou met je vader/moeder aan de hand is.
- b. Heeft het kind zicht op de mogelijke invloed van de problemen op zichzelf?

- Wat merk jij van de problemen van je vader/moeder?
- Hoe is het voor jou dat je vader/moeder ziek is of problemen heeft?

8. Ondersteuning van het kind

- Met wie vind jij het leuk om dingen samen te doen?
- Met wie kun je goed praten over thuis?
- Bij wie kun je terecht als je hulp nodig hebt?

9. Copingvaardigheden van het kind

- Gevoelens kunnen uiten. Onderstaande vragen kunnen je helpen bij de observatie hiervan:
 - Hoe praat het kind over de situatie (lacherig, boos, somber, laconiek, ouwelijk)?
 - Past het taalgebruik bij de leeftijd?
- Aandacht/hulp/informatie kunnen vragen:
 - Praat je met anderen over de problemen thuis?
 - Durf je te vragen wat je nodig hebt (bijvoorbeeld om iets te vertellen of iets samen te doen, of als je iets wilt weten)?
 - Vraag je wel eens hulp aan anderen?
- Grenzen kunnen stellen:
 - Kun je zelf zeggen wanneer iets genoeg/te veel/te moeilijk is, of zeg je liever niks?
- Afstand kunnen nemen:
 - Heb je de neiging je overal mee te bemoeien?
 - Doe je veel taken thuis, en/of let je veel op je vader/moeder (parentificatie)?
 - Kun je je eigen dingen blijven doen, zoals hobby/sport/afspraken met vriend(inn)en?
 - Krijg je wel eens (negatieve) reacties en/of vragen van anderen op de problemen van je vader/ moeder of op je thuissituatie? Welke? En hoe reageer je daarop?
 - Word je wel eens gepest? Hoe reageer je daarop?
- Compenserende activiteiten ondernemen:
 - Wat doe je in je vrije tijd (hobby's, sport, vriend(inn)en, opa/oma, ooms/tantes, logeren, bijbaantje etc.)?

10. Specifieke reacties van het kind

Je kunt deze reacties ook observeren: merk je in het gesprek met het kind dat het zich in de thuissituatie aanpast, op zijn tenen loopt, zich schuldig voelt over bepaalde situaties, enzovoorts?

- Schuldgevoelens:
 - Denk je wel eens dat de problemen van je vader/moeder met jou te maken hebben?
 - Vind je dat als jij beter je best doet, het dan ook beter gaat met je vader/moeder?
 - Voel je je wel eens schuldig naar je vader/moeder toe?
- Schaamtegevoelens:
 - Schaam je je wel eens voor je vader/moeder, of voor de situatie thuis?
 - Wat doe je als je je schaamt?
 - Doe je wel eens iets niet omdat je je schaamt voor je vader/moeder, of voor de situatie thuis?
- Negatief zelfbeeld:
 - Wat vind je van jezelf?
 - Noem een paar dingen die je goed vindt van jezelf en die je niet goed vindt van jezelf?
- Sterke verantwoordelijkheidsgevoelens (parentificatie):

Observeer het volgende: draagt het kind verantwoordelijkheden die passen bij de leeftijd? Neemt het kind zelf de verantwoordelijkheid, of geven de ouders het kind veel verantwoordelijkheid waardoor het kind geen kind kan zijn? Doet het kind thuis taken die bij zijn leeftijd horen? Wat voor taken doet het kind thuis?

11. Non-specifieke reacties van het kind

- a. Slaapproblemen:
 - Kan je makkelijk in slaap komen? Lig je 's nachts wel eens wakker? Komt dat vaak voor?
- b. Eetproblemen:
 - Eet je wel eens heel veel/weinig omdat je je rot voelt?
 - Heeft het kind gewichtsproblemen?
- c. Gedragsproblemen:

Observeer: luistert het kind, is het opstandig of teruggetrokken, aanvaardt het grenzen etc.?

 - Heeft het kind wel eens hulp gehad voor zijn gedragsproblemen?
 - Is het kind wel eens met justitie in aanraking gekomen?
- d. Angsten:
 - Ben je bang voor bepaalde mensen en/of dingen? Welke?
 - Wat doe je als je bang bent?
- e. Depressiviteit:

Observeer: komt het kind somber over? Hoe is de stemming van het kind in het algemeen? Let op: depressiviteit bij kinderen kan zich op verschillende manieren uiten, ook met zeer druk gedrag met veel bravoure.
- f. Gespannenheid:

Observeer: komt het kind gespannen over? Kan het stilzitten of zit het constant te friemelen? Heeft het kind een gespannen gezichtsuitdrukking. Is er spanning merkbaar als het kind praat?
- g. Concentratieproblemen (passend bij de leeftijd):
 - Kun je goed je aandacht erbij houden als je met iets bezig bent?
 - Kun je lang met een spel bezig zijn?
- h. Lichamelijke klachten:
 - Heb je wel eens lichamelijke klachten of pijn? Zo ja, waar precies (bijv. hoofdpijn, buikpijn e.d.)?
- i. Slechte schoolresultaten:
 - Hoe gaat het op school?
 - Ga je graag naar school?
 - Hoe is je rapport?
 - Zijn er zorgen over hoe het op school gaat (bijv. bij leerkrachten)?
- j. Bedplassen:
 - Is het kind zindelijk? Vanaf welke leeftijd?
 - Is het kind opnieuw gaan bedplassen?
- k. Andere non-specifieke reacties:
 - Is er sprake van extreme boosheid, agressie, weglopen etc.?
 - Bij oudere kinderen: rookt het kind? Zo ja, sinds wanneer? Is er sprake van alcohol- en/of drugsgebruik?